

Odgoj za demokraciju

Horvat, Katarina

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:960314>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-08**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKE STUDIJE

Katarina Horvat

ODGOJ ZA DEMOKRACIJU

Završni rad

Zagreb, rujan, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKE STUDIJE

Katarina Horvat

ODGOJ ZA DEMOKRACIJU

Završni rad

Mentorica rada:
Doc.dr.sc. Adrijana Višnjić-Jevtić

Zagreb, rujan, 2020.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. DEMOKRACIJA OD RANOG DJETINJSTVA	4
3. ODGOJ ZA DEMOKRACIJU U VRTIĆU	6
3.1. <i>Psihosocijalna i pedagoška utemeljenost</i>	6
4. HUMANE VRIJEDNOSTI	9
4.1. <i>Odgovornost</i>	10
4.2. <i>Poštovanje</i>	11
4.3. <i>Tolerancija</i>	12
4.4. <i>Briga za druge i solidarnost</i>	13
4.5. <i>Prijateljstvo</i>	14
4.6. <i>Suradnja</i>	15
4.7. <i>Pravednost</i>	16
4.8. <i>Nenasilje</i>	17
5. HUMANE VRIJEDNOSTI – PROJEKTI U VRTIĆU	18
5.1. <i>Odgovornost – Projekt “Kako brinemo za zdrave zube”</i>	18
5.2. <i>Poštovanje – Projekt “Živjeti zajedno”</i>	19
5.3. <i>Tolerancija - Projekt “Paš p paš”</i>	19
5.4. <i>Briga za druge i solidarnost – Projekt “Novi prijatelj”</i>	20
5.5. <i>Prijateljstvo – Projekt “Budi mi prijatelj”</i>	20
5.6. <i>Suradnja – Projekt “Budimo suradnici”</i>	21
5.7. <i>Pravednost – Projekt “Hoću znati, volim znati, hoću svijet upoznati”</i>	22
5.8. <i>Nenasilje – Projekt “U svijetu osjećaja”</i>	23
6. ZAKLJUČAK	24
7. LITERATURA	25

SAŽETAK

U održivom društvu dijete je nositelj prava, ali i aktivni sudionik koji kroz interkulturno obrazovanje uči o demokratskim vrijednostima i poštivanju raznolikosti. Dječji vrtić, kao društvo u malom, postaje mjesto gdje djeca trebaju početi učiti demokraciju kao sastavni dio procesa socijalizacije. Da bi se djeci u predškolskim ustanovama omogućio odgoj za demokraciju potrebni su osposobljeni odgojitelji koji će raditi s djecom na usvajanju temeljnih humanih vrijednosti te razvijanju prosocijalnih vještina. Dobar odgojitelj vješto osmišlja aktivnosti kojima potiče odgovornost, toleranciju, brigu za druge, solidarnost i nenasilje te sustavno razvija kulturu demokracije.

Djeci predškolske dobi bi također trebalo omogućiti rad na različitim projektima, sukladno njihovim interesima, kako bi ih na taj način pripremali za svijet u kojem je kreativno mišljenje od presudne važnosti.

Ključne riječi: demokratske vrijednosti, demokracija, humane vrijednosti, projekti

SUMMARY

In a sustainable society a child is not only entitled to human rights but he/she is also an active participant who learns about democratic values and understanding of differences in the process of intercultural education. Kindergarten as a miniature-size society becomes a place where children should be educated in democracy through different stages of socialization.

In order to ensure that kindergarten children experience democratic values, we need to engage capable teachers who will promote basic human rights and teach pro-social skills. A great teacher will skillfully create activities that promote responsibility, tolerance, caring for others, solidarity, nonviolence and democracy.

We should also provide preschool children with opportunities to work on different projects based on their interests. In that way we can help them prepare for a world where creative thinking is more important than ever before.

Key words : sustainable, human rights, democracy, projects

1. UVOD

Koncept održivog razvoja se prvi puta spominje 1987. u izvješću pod nazivom Naša zajednička budućnost (Our common future) koji je objavila svjetska komisija za okoliš i razvoj Ujedinjenih naroda. U tom izvješću koncept održivog razvoja je definiran kao: "Razvoj koji susreće potrebe sadašnjih generacija bez kompromitiranja mogućnosti budućih generacija da susretnu svoje vlastite potrebe." (Svjetska komisija za okoliš i razvoj, Izvješće „Naša zajednička budućnost“ (World Commission on Environment and Development's, Brundtland Commission, Report Our Common Future, 1987).

Početak globalne implementacije koncepta održivog razvoja dogodio se 1992. godine na velikoj svjetskoj konferenciji u Rio de Janeiru, kada je usvojen jedan od najznačajnijih dokumenata pod nazivom Agenda 21. Agenda 21 predstavlja program za održiv razvoj na globalnoj razini i sve zemlje sudionice su ga dužne provoditi. Na istoj konferenciji je promoviran i slogan „Misli globalno, djeluj lokalno“ koji postaje glavni princip promišljanja i djelovanja unutar koncepcije održivog razvoja.

U suvremenom društvu često se navodi Mandelina misao da su odgoj i obrazovanje najsnažnije oružje koje možemo koristiti kako bi promijenili svijet. Na taj način odgoj i obrazovanje postaju temeljni nositelji održivog razvoja.

2008. godine je objavljeno UNESCO-ovo izvješće pod nazivom Doprinos ranog i predškolskog odgoja održivom društvu (UNESCO, 2008) koje ističe potrebu za uspostavljanjem nove vrste odgoja i obrazovanja koje će pomoći u sprječavanju daljnjeg propadanja našeg planeta te potaknuti brigu i odgovornost ljudi u stvaranju pametnijeg i mirnijeg svijeta.

Odgoj i obrazovanje za održivost u ranom djetinjstvu nije samo boravak djece na otvorenim prostorima, otkrivanje ljepota prirode i briga za okoliš. Djecu treba uključiti u kritičko promišljanje o samom konceptu održivosti i poticati ih na poduzimanje konkretnih akcija.

Temeljni dokumenti (Nacionalni okvirni kurikulumu (MZOS, srpanj 2010), Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije (listopad 2014) i Nacionalni kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (Narodne novine, 5/15) u ranom i predškolskom odgoju u Hrvatskoj polaze

od osnovnih koncepata održivog razvoja i suvremene obrazovne politike koja potiče cjeloviti osobni razvoj djeteta, čuvanje i razvijanje nacionalne, duhovne, materijalne i prirodne baštine Republike Hrvatske te spremnost za europski suživot i stvaranje društva znanja.

U održivom društvu dijete je nositelj prava, ali i aktivni sudionik koji kroz interkulturno obrazovanje uči o demokratskim vrijednostima te poštivanju raznolikosti u današnjem globaliziranom svijetu.

Važnost odgoja i obrazovanja za život u demokratskom društvu spominje se u mnogim međunarodnim i nacionalnim dokumentima. Članak 29. Konvencije o pravima djeteta (1989) ističe da odgoj i obrazovanje treba usmjeriti prema:

- promicanju poštovanja ljudskih prava i temeljnih sloboda te načela proglašanih u Povelji UN
- pripremi djeteta za odgovoran život u slobodnoj zajednici u duhu razumijevanja, mira, snošljivosti, ravnopravnosti spolova i prijateljstva među svim narodima, etničkim, nacionalnim i vjerskim grupama te osobama starosjedilačkog podrijetla
- poticanju poštivanja djetetovih roditelja, njegovog kulturnog identiteta, jezika i vrednota, nacionalnih vrednota zemlje u kojoj dijete živi i zemlje iz koje potječe te poštivanje civilizacija koji se od njega razlikuju

Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava (2007) navodi da se odgojem i obrazovanjem treba :

- razvijati svijest o poštivanju različitosti pojedinaca, naroda, kultura i vjera
- jačati osjećaje osobnog dostojanstva kao pretpostavke ljudskog postojanja
- razvijati osjećaj za pravdu, slobodu, suradnju i odgovornost

Ovi dokumenti zahtijevaju od svih odgojno-obrazovnih čimbenika da s djecom kontinuirano razvijaju kulturu demokracije i njeguju temeljne vrijednosti i načela demokratskih odnosa.

Da bi se djeci u predškolskim ustanovama omogućio odgoj za demokraciju potrebni su osposobljeni odgojitelji koji će raditi s djecom na usvajanju temeljnih humanih vrijednosti te razvijanju prosocijalnih vještina. Odgojitelj je ključna osoba koja stvara demokratsko okruženje

u grupi te u komunikaciji s djecom kroz planirane i osmišljene aktivnosti razvija kvalitete ličnosti kao što su : odgovornost, tolerancija, briga za druge solidarnost i nenasilje.

Dobar odgojitelj bi trebao biti model svih onih kvaliteta koje želi razviti u djetetu stoga je njegova stručnost i odgovornost od presudne važnosti za cjelokupni razvoj djeteta.

2. DEMOKRACIJA OD RANOG DJETINJSTVA

Danas se često postavlja pitanje treba li i kako djecu rane dobi poučavati demokraciji. Tijekom 20.stoljeća razvilo se više pedagoških smjerova koji su zauzimali različite stavove vezane uz količinu slobode koju treba dati djeci od najranije dobi.

Alexander Neill je 1921. godine osnovao Summerhill školu koja je i danas jedinstvena po cilju koji je nastojala ostvariti. Dok su druge škole bile prvenstveno zaokupljene oblikovanjem djece za obavljanje raznih društvenih funkcija, Neillova je škola prije svega imala za cilj pomoći djetetu da izraste u sretnu osobu, neovisno o tome kojim će se poslom baviti. Okrećući se djetetovoj osobnosti, poštujući njegovo pravo na slobodu i samooblikovanje, na igru i sreću, na zadovoljenje vlastitih potreba, Neill je okrenuo novi list u pedagoškoj praksi. Pretpostavke od kojih je krenuo su bile pretpostavke odgoja, a ne manipulacije. Neill je smatrao da djeca znaju što je za njih dobro te da im treba što ranije dati mogućnost biranja i odlučivanja. Dok tradicionalisti vide dijete kao potpuno nesamostalno, Neill smatra da je ono dovoljno zrelo i samostalno da donosi odluke. Nažalost, niti jedan pristup ne uzima u obzir djetetove razvojne mogućnosti koje zahtijevaju i različite metode učenja. U početku dijete treba jasna ograničenja, a kasnije, kako jačaju njegove vještine donošenja odgovornih odluka i demokratskog ponašanja, potreban je slobodniji odgoj koji u većoj mjeri uvažava djetetove mogućnosti sudjelovanja i odlučivanja (Neill, 1999).

Odgoj za demokraciju primarno je usmjeren na područje socijalnog i emocionalnog razvoja djeteta koji uključuje stjecanje socijalnih vještina te formiranje stavova i sustava vrijednosti. Međutim, razvoj djeteta je složeni proces koji se odvija na području tjelesnog, emocionalnog, socijalnog, psihomotornog i kognitivnog razvoja. Zanemarivanje bilo kojeg područja značajno utječe na uspjeh cjelokupnog razvoja.

Demokratski pristup u razdoblju ranog razvoja ima višestruke koristi za djecu jer se uče samodisciplini u dolaženju do ciljeva, preuzimati odgovornost za vlastite postupke, poštovati autoritet, surađivati i poštovati sebe i druge. Također otkrivaju vlastite sposobnosti, razvijaju vještine donošenja odluka i rješavanja problema, prihvaćaju različitost te stječu znanja koja im omogućuju da se odupru negativnim pritiscima vršnjaka. (Maleš i Stričević, 2005, str. 21)

Međutim, još uvijek postoje oprečna mišljenja o tome koliko slobode predškolsko dijete treba uživati. Iskustvo prevelike slobode može se negativno odraziti na djetetov cjelokupni razvoj pa potrebno svakom djetetu omogućiti onu slobodu koja je u njegovom najboljem interesu.

3. ODGOJ ZA DEMOKRACIJU U VRTIĆU

Dječji vrtić, kao društvo u malom, postaje mjesto gdje djeca trebaju iskusiti demokraciju te početi razvijati vještine koje će im omogućiti da postanu aktivni članovi društva. Stoga se od vrtića očekuje da osigura okruženje u kojem će prevladavati vodeća načela demokratskog odgoja prema Hasen, Kaufmann i Saifer (1999) :

- a) povoljnost prilika i preuzimanje inicijative
- b) djelotvornost i sposobnost
- c) zajedničko osmišljavanje
- d) sloboda mišljenja i govora
- e) poštivanje umjesto nadmoći
- f) poštivanje različitosti i sličnosti

Kvalitetna komunikacija i interakcija među djecom u grupi u velikoj mjeri ovisi o odgojitelju koji bi trebao poticati interakciju na način da djeca (Hansen, Kaufman, Burke, 1996):

- uče dijeliti
- grade empatiju
- prihvaćaju različitosti
- razvijaju načine priključivanja skupini na socijalno produktivan način
- zajednički sudjeluju u planiranju aktivnosti i donošenju odluka
- se navikavaju izražavati svoje osjećaje i stavove
- usavršavaju vještine dogovaranja i pregovaranja
- iskušavaju alternativne strategije rješavanja sukoba

3.1. *Psihosocijalna i pedagoška utemeljenost*

Odgoj za demokraciju predstavlja sastavni dio procesa socijalizacije koji zahtijeva aktivno sudjelovanje i djece i odraslih. U suvremenim teorijskim pristupima socijalizacija se definira kao dvosmjerni proces, tj. proces interakcije u kojem i socijalizator i socijalizirani međusobno djeluju jedan na drugoga. Odrasli postavljaju ciljeve koje žele postići u razvoju djeteta, stvaraju pravila

ponašanja i okruženje u kojem djeca uče. S druge strane, djeca moraju razumjeti društvena pravila, uloge i očekivanja svojih roditelja i zajednice. Socijalni razvoj je sastavni dio cjelokupnog procesa odrastanja i usko je povezan s razvojem kognitivnih i komunikacijskih vještina te emocionalnim razvojem.

Danas postoje različite teorije moralnog razvoja koje se temelje na različitim čimbenicima socijalnog ponašanja. J. Piaget (1948) je istraživao moralni razvoj djeteta te utvrdio 4 faze razvoja. U prvoj fazi (od 2. do 4. godine) djeca ne shvaćaju što je moral pa zbog toga ne shvaćaju ni smisao pravila. U drugoj fazi dijete se pridržava pravila i ne dovodi u pitanje njihovu opravdanost. Tek nakon osme godine djeca počinju shvaćati pravi smisao pravila. Za Piageta je pravednost središnji dio moralnosti.

Lawrence Kolberg (prema Vasta i drugi, 1998) spominje tri razine moralnog rasuđivanja: predkonvencionalnu, konvencionalnu i postkonvencionalnu. Svaka razina ima dvije faze, pri čemu je svaka faza podijeljena na moralnu i društvenu sastavnicu. Spomenuti pristupi ne objašnjavaju u potpunosti moralni razvoj djeteta te se smatra da je najprihvatljiviji integrativni pristup, jer uzima u obzir utjecaj okruženja i obilježja ličnosti.

Razvoj moralnog ponašanja odvija se u nekoliko etapa, od poštovanja socijalnih pravila, postizanja samokontrole, prosocijalnog ponašanja do altruizma. Altruizam je najviši stupanja prosocijalnog ponašanja i usko je povezan s empatijom. Smatra se da se empatija kod pojedinca razvija zajedno s kognitivnim sposobnostima i to u četiri etape. Prva etapa počinje u prvoj godini života i predstavlja neku vrstu urođenog refleksa. U drugoj etapi (oko druge godine života) dijete je u stanju tješiti druge. U trećoj etapi (između 3. i 6. godine života) djeca reagiraju na patnju drugih te nude pomoć. U četvrtoj etapi (između 6. i 9. godine) dijete može razumjeti vlastite emocije u kontekstu šireg iskustva (Maleš, Milanović i Stričević, 2003).

Torkington i Landers (1999) ističu sljedeće pokazatelje djetetova psihosocijalnog razvoja:

- radoznalost (kao znak većeg samopouzdanja i potrebe za novim izazovima)
- pokazivanje emocija (dijete koje ne pokazuje emocije možda ima problema)
- prijateljstvo (stalno povlačenje iz društva može biti znak određenih teškoća u socijalnom razvoju)

- prihvaćanje autoriteta (naglašeno odbijanje pridržavanja uputa ili pridržavanje uputa bez pogovora može ukazivati na određene poteškoće u razvoju)
- interes (postoji li zainteresiranost za i produljena usmjerenost na određenu aktivnost)
- spontana naklonost prema drugim osobama
- varijacije u igri (povećanje složenosti igre pokazuje unutarnju sigurnost djeteta)
- uživanje (zadovoljstvo u bavljenju određenom aktivnošću ili u druženju s drugim osobama)

Stoga bi psihosocijalna i pedagoška odrednica odgoja za demokraciju u predškolskoj dobi trebala biti utemeljena na (Maleš i Stričević, 2005):

- jačanju pozitivnih osobina pojedinca (osobna afirmacija, samostalnost, samokontrola, samopoštovanje, samokritičnost, odgovornost)
- jačanju osnovnih životnih vještina, stavova i humanih vrijednosti (odgovornost poštovanje, tolerancija, solidarnost, prijateljstvo, suradnja, pravednost, nenasilje)

4. HUMANE VRIJEDNOSTI

Odgoj za demokraciju u Hrvatskoj je sastavni dio Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava Vlade RH (Vlada Republike Hrvatske, Ured za ljudska prava, 2007) te između ostalog potiče i promicanje prava djeteta u sustavu predškolskog odgoja.

Ciljevi i zadaće odgoja i obrazovanja uvijek su usmjereni na samog pojedinca te okruženje u kojem on živi. Odgojem se želi postići razvoj pozitivnih osobina ličnosti koje su određene na tri razine i tri područja (Maleš, Milanović i Stričević, 2003, str. 93):

- Afirmacija pojedinca- područje *JA*
- Odnos s drugima- područje *JA I DRUGI*
- Pripadnost zajednici- područje *MI*

JA područje je usmjereno na jačanje djetetove ličnosti. To podrazumijeva djelovanje na izgradnji identiteta, prikaz vlastitih mogućnosti i ograničenja, upoznavanje sebe kao osobe, upoznavanje sebe u odnosu prema drugima i sebe kao pripadnika različitih skupina.

Područje JA I DRUGI je usmjereno na jačanje socijalnih kompetencija djeteta kao i vještina koje su mu potrebne za uspostavljanje kvalitetnih odnosa s drugima. Dijete također treba osvijestiti osjećaje i potrebe drugih osoba te uspostaviti odnos pomoću pozitivnih osobina kao što su razumijevanje, suradnja, ljubav, pomaganje, prijateljstvo i slično.

Područje MI je usmjereno na djetetov stav prema cjelokupnoj zajednici. To se prvenstveno odnosi na sagledavanje zajednice kao cjeline u kojoj postoji međuovisnost svih pojedinaca koji tamo žive te koji imaju svoja prava i dužnosti.

Demokratski odnosi odgojitelja s djetetom i drugim osobama u njegovoj sredini omogućuju rano usvajanje humanih vrijednosti i prakticiranje poželjnih modela ponašanja. Prema Maleš i Stričević (2005) postoji osam temeljnih humanih vrijednosti: odgovornost, poštovanje, tolerancija, briga za druge i solidarnost, prijateljstvo, suradnja, pravednost i nenasilje.

4.1. *Odgovornost*

Odgovornost se definira kao „savjesno i valjano obavljanje dužnosti“ (Anić, 2004, str. 909) te predstavlja ključnu vrijednost za život u demokratskom društvu. Važno je biti odgovoran prema sebi i drugima. Odgovorno ponašanje se uči u konkretnim situacijama, preko vlastitog djelovanja i putem promatranja odraslih. Učenje odgovornosti uključuje: poštovanje drugih i suosjećanje za druge, poštenje, hrabrost zalaganja za svoja načela, samokontrolu i samopoštovanje.

Postoji više tipova odgovornosti (Maleš i Stričević, 2005, str. 46):

- moralna odgovornost
- odgovornost za obitelj
- zakonska odgovornost
- odgovornost u zajednici
- odgovornost za imovinu
- osobna odgovornost

Godinama se smatralo kako je osobna odgovornost povezana s egocentričnošću. Odgajatelji nisu mogli raspoznati granicu između sebičnosti i brige o sebi zbog toga što su smatrali kako to ograničava razvoj djeteta u spoznajnom i socijalizacijskom smislu. Zbog toga Maleš, Milanović i Stričević (2003, prema Juul, 1996) navode kako se stvorila ideja da je odgovornost društvena kategorija te da se odgovorno ponašanje odnosi na drugoga i fizičko okruženje.

„Kad dijete uzima odgovornost kao vlastitu odluku, ono kroz suradnju i socijalnu interakciju razvija sebe kao pojedinca, ali i grupu. Kad je pojedinac u situaciji da donosi odluke i snosi odgovornost u grupi, svojim ponašanjem daje osobni prilog izgradnji strukture grupe.“ (Maleš, Milanović i Stričević, 2003, str. 102)

Odrasli su uvijek model djetetu, stoga je važno da budu i dobar primjer kako biti odgovoran. Međutim, najveću važnost u učenju odgovornog ponašanja imaju odgojitelji koji trebaju odgovoriti na dječje potrebe, poticati suosjećanje i uspostaviti dosljedna pravila. Kroz igre, aktivnosti i svakodnevnu komunikaciju odgajatelj treba ukazati djeci kako je odgovornost neka

vrsta obećanja kojeg se trebaju pridržavati. Djeci također treba pomoći da osvijeste činjenicu kako odgovornost ima svoje posljedice ukoliko se ne pridržavaju pravila.

4.2. *Poštovanje*

Poštovanje je „ osjećaj da tko ili što posjeduje istaknute i poželjne oblike, da ima zasluge;štovanje, uvažavanje.“ (Anić, 2004, str. 1121).

Osoba koja nema razvijeno poštovanje ne može biti tolerantna, ne može se brinuti za druge i biti s istim u suživotu. Poštovanje i odgovornost usko su vezani. Kada nekoga poštujemo to znači da ga prihvaćamo takvog kakav je te da shvaćamo njegove potrebe i prava. Također ni jedna osoba ne može prihvatiti ni poštivati druge ako pri tome ne poštuje samu sebe. Samopoštovanje se gradi se od najranije dobi. Samopoštovanje znači i samopouzdanje, jer se tada dijete osjeća sigurno, sposobno i važno kao dio zajednice. Odrasli imaju najveću ulogu u izgradnji djetetovog samopoštovanja. Ponekad je teško odrediti granicu između discipline i slobode jer upravo ona određuje dobrobit djeteta. Ako se djetetu previše zabranjuje ono se osjeća nesretno, razvija osjećaj manje vrijednosti, neće vjerovati ljudima i izgubit će samopoštovanje. Ako se djetetu previše dopušta tada mu se šalje poruka da je svemoguće, bit će prezaštićeno, neće se znati nositi s problemima i bit će frustrirano (Maleš i Stričević, 2005).

Djeca mogu naučiti kako pravilno iskazati poštovanje prema drugima, samo ih treba ispravno poticati . Odgojitelj kao model treba svakodnevno poticati djecu da slušaju jedni druge, da govore „hvala“, „molim“ i „oprosti“, da brinu o svojim stvarima, iskazuju svoje potrebe i da uvijek pomognu onima kojima je potrebna pomoć.

„Odgajanje djece da poštuju razlike među ljudima važnije je od učenja vještina kao što su rezanje i bojanje. Takav odgoj bitno će utjecati na mir u svijetu, u djetetu i obitelji.“ (Hansen, Kaufmann i Saifer, 1999, str. 58).

4.3. Tolerancija

Tolerancija je „odnos koji u potpunosti prihvaća drugoga, drugačije običaje, druge narode, uvjerenja, mišljenja; snošljivost, trpeljivost, tolerantnost“ (Anić, 2004, str. 1601).

Tolerancija je najvažnija kvaliteta međuljudskih odnosa. Temelj tolerancije je prihvaćanje individualnih razlika kao i shvaćanja razlika u kulturama. Ona se ostvaruje kroz prihvaćanje, slušanje i razumijevanje. Tolerantna osoba je pozitivna i nenasilna te omogućava svakome pravo na osobnost i vlastiti identitet. Solidarnost je također jedna od odlika tolerantnih osoba jer uključuje prihvaćanje i pomoć osobama s posebnim potrebama, onima koji su društveni isključeni, stari ili prognani (Maleš i Stričević, 2005).

Tolerancija treba biti prisutna u svakodnevnom životu kako bi postala životni stil. Ona se usvaja kroz život u tolerantnom okruženju i društvu koje nema predrasude i stereotipe, već je empatično i solidarno. Osobe koje su tolerantne shvaćaju da nisu uvijek u pravu i da postoji druga mišljenja i gledišta. Takve osobe pokušavaju shvatiti zašto je netko pogriješio, a ne osuđuju ga. One shvaćaju različitosti te slušaju i poštuju druga mišljenja.

Zadatak odgoja za toleranciju je (Maleš, Milanović i Stričević, 2003, str. 69):

- Stjecanje znanja o ljudskim pravima, demokraciji, slobodi, nenasilju, komunikaciji i različitostima
- Razvoj vještina suradnje, nenasilnog rješavanja sukoba, međukulturalnog razumijevanja i nenasilne komunikacije
- Prakticiranje tolerancije u svakodnevnim situacijama

Vasta, Haith i Miller (1998., prema Maleš i Stričević, 2005) smatraju da djeca od treće godine počinju primjećivati različitosti poput invaliditeta, spola, rase ili razvojnih smetnji. Tada se počinju javljati prve predrasude i stereotipi. Stoga je ponašanje odraslih izuzetno važno jer utječe na to hoće li dijete biti tolerantno ili ne. Kada se dijete prvi puta susretne s osobom koja je drugačija od njega, naprimjer osobom s invaliditetom, ono neće znati kako pravilno postupati. Ispravnim odgojnim postupcima trebamo usmjeriti dijete ka prihvatljivom ponašanju koje neće spomenutu

osobu staviti u neugodan položaj. Također, dječji interes treba usmjeriti na pomoć takvoj osobi, a ne na sažaljenje i izrugivanje.

Dobar odgojitelj treba biti tolerantan kako bi mogao biti primjer osobe koja poštuje tuđe mišljenje, čak i ako se s njime ne slaže. Dobar odgojitelj je osoba koja može sagledati problem ili situaciju iz pozicije druge osobe i koja prihvaća sve ljude onakvi kakvi jesu. Odgojitelj bi također trebao stvoriti tolerantno okruženje i biti model. U svakodnevnim situacijama odgojitelj treba poticati djecu da se igraju jedni s drugima bez isključivanja nekog djeteta; da iznose svoje mišljenje ili interese bez vrijeđanja i svađe; da pravedno podijele zadatke ili uloge bez obzira na spol; da imaju strpljena jedan prema drugome i da se ne etiketiraju (Maleš i Stričević, 2005).

4.4. *Briga za druge i solidarnost*

Solidarizirati se znači „suglasiti se, složiti se /slagati se s kim u čemu, stati na čiju stranu, dati/davati podršku“, a solidarnost je „spontan i dogovoren oblik povezanosti određene skupine ljudi na temelju podudarnosti ideja, interesa, misli i emocija“ (Anić, 2004, str. 1446).

Briga za druge i solidarnost temelji se na empatiji. Empatija je sposobnost da se razumiju osjećaji i potrebe drugih. Empatija omogućuje razumijevanje tuđe radosti ili patnje i izaziva želju za dijeljenjem i pomaganjem. Djeca iskazuju solidarnost i brigu za druge tako da poštuju tuđe vještine i sposobnosti; da prepoznaju kada je nekome potrebna pomoć; pomažu jedni drugima; slušaju jedni druge; ne vrijeđaju se i ne svađaju; dijele svoje stvari ili igračke i zauzimaju se za druga ako se radi o nepravdi (Maleš i Stričević, 2005).

Sposobnost empatičnog ponašanja odgojitelja pokazuje se bitnom značajkom u radu s djecom. Ukoliko odgojitelj ne mari za osjećaje drugih, ne pokazuju kako su spremni nekome pomoći i ako ne razumiju osjećaje i potrebe drugih ne mogu biti dobar odgojni model. Kako bi odgojitelj bio pozitivan model djetetu on treba:

- „iskazivati osjećaje (zabrinutost, sreća, ljutnja, skrbi prema drugome)
- poticati djecu da se pomire ako se posvađaju ili nanesu nepravdu jedan drugome
- pažljivo slušati djecu tijekom razgovora

- brinuti da su sva djeca uključena u aktivnosti te da svatko dobije priliku reći što misli
- pokazivati brigu za dijete ili kolegu ako je ono bolesno
- poticati aktivnosti s naglaskom na solidarnosti.“(Maleš i Stričević, 2005, str. 72)

Također, u svakodnevnim situacijama, djecu treba poticati da dijele igračke, razvesele nekoga nekom gestom bez zamolbe, budu strpljiva, da stvaraju prijateljstva izvan vrtića i brinu za druge kada su bolesni i pomažu im ako je to potrebno.

Katz i McClellan (1999) navode da djeca iskazuju socijalne vještine u vidu reakcija na ponašanje njihovih vršnjaka.

4.5. *Prijateljstvo*

Prijatelj je onaj „s kojim se u druženju njeguju poštovanje, povjerenje i ljubav“ (Anić, 2004, str. 1189).

Karakteristike prvog prijatelja su nesebičnost, velikodušnost, povjerenje, iskrenost, briga i pomaganje. Prijateljstvo se iskazuje riječima, djelima, mislima i materijalnim dobrima. Kako bi osoba mogla sklapati prijateljstva i zadržavati ih mora imati dobro razvijene humane vrijednosti. Pažnja je ona koja drži svako prijateljstvo. Zbog toga nije važna materijalna vrijednost ili količina vremena koja je provedena zajedno, već namjera da se drugoj osobi učini dobro, da joj se iskaže razumijevanje, podrška i ljubav. Dječja prijateljstva su promjenjiva jer djeca još uče kako uspostaviti bliske odnose. Djeca često mijenjaju prijatelje jer je njihovo prijateljstvo osnovano putem zajedničke igre. (Maleš i Stričević, 2005).

Slunjski (2013, prema Salovey i Sluyter, 1997) navodi zadaće prijateljstva, a to su: pružanje pomoći prijatelju u nevolji, rješavanje sukoba na društveno prihvatljiv način, prijatelji trebaju biti pouzdani, trebaju znati opraštati, trebaju znati pokazati brigu i simpatiju na prihvatljiv način i trebaju biti otvoreni ka novim prijateljstvima.

Odgojitelj bi trebao poticati razvoj onih osobina koje su potrebne kako bi dijete uspostavilo i održalo bliske odnose s drugima. U svakodnevnim situacijama odgojitelj treba pohvaliti svaki čin prijateljskog ponašanja. Djeca ponekad biraju prijatelje zbog popularnosti ili zbog drugih vanjskih

čimbenika. Odgojiteljeva zadaća je objasniti djeci zašto nam je netko prijatelj i kako ga trebamo „izabrati“. Također, zadaća odgojitelja je da niti jedno dijete nije isključeno ili da nema prijatelja već da si svi uključeni. U svakoj skupini postoje djeca koja su omiljenija ili popularnija. S takvom djecom svatko se želi družiti i igrati. Odgojitelj bi trebao uspostaviti ravnotežu između djece koja su „popularna“ i ona koja nisu te stvoriti situacije u kojima će svako dijete doći jednako do izražaja (Maleš i Stričević, 2005).

Prijatelji se ponekad i posvađaju što je normalno u dječjoj dobi. Slunjski (2013) ističe kako djecu ne treba sprječavati u svađi već ih naučiti kako se svađati konstruktivno. Konstruktivna svađa treba izgledati tako da se osobe međusobno ne vrijeđaju, da se ne ugrožavaju te da se nakon svađe zajedno druže. Odgojatelj bi trebao naučiti djecu kako je se mogu posvađati s prijateljem te nakon toga ostati dobri prijatelji. Svađa ne mora značiti da će se prijateljstvo prekinuti.

4.6. *Suradnja*

Suradnja je „zajednički rad; sudjelovanje radom ili djelatnošću na kakvom projektu, planu ili općem djelovanju“ (Anić, 2004, str. 1506).

Maleš i Stričević (2005) navode kao je suradnja zajednički napor koji će pojedina grupa ostvariti prilikom neke akcije, projekta ili pothvata na dobrobit svih. Suradnja uključuje solidarnost, grupnu povezanost, zajedničko donošenje odluka i rješavanje problema. Isto tako suradnja je i timski rad u kojem svi imaju zajednički cilj i žele isto postići. U timu nemaju svi iste uloge, ali bi svi trebali imati sljedeće osobine: kreativnost, odgovornost, vještine uspješnog rješavanja sukoba, upornost i spremnost na suradnju.

Prema Maleš, Milanović i Stričević (2003) cilj odgoja za suradnju je stjecanje MOĆI SA umjesto MOĆI NAD. Kako bi se taj cilj postigao odgojitelj bi trebao stvoriti prilike za zajednički rad. Također, u skupini bi trebao vladati osjećaj povezanosti, grupna solidarnost, timski rad te bi se odluke trebale donositi demokratskim putem.

Dijete će se ponašati onako kako mu okolina prikazuje da je ispravno. Ako su reakcije odraslih pozitivne, dijete će se dobro osjećati te će razviti samopoštovanje i samopouzdanje. Ako su reakcije odraslih negativne, dijete će se osjećati nesigurno. Kakve osjećaje dijete stekne u

najranijoj dobi tako će se odnositi prema okolini. Zbog toga je važno da odgojitelji i roditelji prihvaćaju dijete onakvo kakvo jest te mu pružaju ljubav i pažnju kakvu zaslužuje, tada će dijete biti spremno na suradnju s drugima (Maleš, Milanović i Stričević, 2003).

Razvoj dječje igre kreće od individualne igre , preko paralelne igre do suradničke igre. Suradničku igru karakterizira dogovor , komunikacija i postavljanje zajedničkih pravila. Dijete može iskazati suradničko ponašanje tako da želi sudjelovati u zajedničkoj igri, prihvaća tuđa mišljenja, prepoznaje potrebe grupe, želi da se i drugi uključe sa svojim idejama i mišljenjima, pridržava se dogovorenih pravila i veseli se zajedničkom uspjehu (Maleš i Stričević, 2005).

4.7. *Pravednost*

Pravda je „zakonom i običajima utemeljeno stanje u kojem svatko čuva ili dobiva materijalna i duhovna dobra bez štete po drugoga“ (Anić, 2004, str. 1143)

Pravednost je usko vezana uz prava svakog pojedinca. Prava se temelje na osnovnim ljudskim vrijednostima. Pravedno je zadovoljiti potrebe svakog pojedinca kao i posebne potrebe pojedinca. Pravednost je temeljna vrijednost demokracije jer se na njoj grade suradnički odnosi i poštenje. Empatija je bitan preduvjet za pravednost jer suosjećanje i razumijevanje druge osobe govori kako ćemo se ponijeti prema njoj. Kako se u dječjoj dobi tek razvija osjećaj empatije djeca najčešće pravednost povezuju s „biti u pravu“. Njihov osjećaj pravednosti i nepravednosti polazi od njih samih, kako bi njima bilo dobro. Djeca su frustrirana kada se nekome nanosi nepravda te se često zalažu za pravednost prema drugima. Dijete u svom okruženju stječe i uči što je to moralno, pošteno i pravedno kao i ponašanja koja dolaze s istim. Zbog toga dijete treba što više pozitivnih iskustava kako bi se pravedno ponašalo i shvatilo kako se nekada treba odreći u korist drugoga (Maleš i Stričević, 2005).

Maleš, Milanović i Stričević (2003) smatraju kako se dijete u ranoj dobi ne može staviti u poziciju drugog i sagledati situaciju iz druge perspektive. S interakcijom u okolini i donošenjem pravila koja su temeljena na pravednosti dijete može razviti tu vještinu.

Maleš i Stričević (2005) navode kako bi odgojitelj kao model, u svakodnevnim situacijama trebao razmišljati sa stajališta pravednosti, ali zadovoljavati potrebe svakog djeteta. Kako bi razvili

osjećaj pravednosti odgojitelj treba uvijek zadovoljiti osnovne potrebe svakog djeteta; poticati suradnju; pozitivno rješavanje problema, zajedničko donošenje odluka; raditi na samopoštovanju i samopouzdanju svakog djeteta; stvoriti uvjete u kojima se djeca osjećaju sigurno; prema svakom djetetu ponašati se jednako; poticati djecu da donose zajednička pravila; pomoći djeci da prihvate kompromis i uputiti djecu u pojmove prava i pravednosti koja vrijede za odrasle osobe.

4.8. *Nenasilje*

Nasilje je „primjena sile protiv volje ili prava onoga na kome se primjenjuje; protupravna uporaba fizičke sile; neugodnost koja je posljedica takvog čina“ (Anić, 2004, str. 862).

Nenasilje je povezano s mirnim rješavanjem sukoba ili problema. Ono je fokusirano na problem, a ne na osobu. Suprotno od nasilja je mir kojemu svaki čovjek teži. Osoba koja je nenasilna pokušava riješiti sukobe mirnim putem te se takvo ponašanje uči. Vještine koje su potrebe za mirno rješavanje sukoba su: empatija, poštovanje, tolerancija, odgovornost, pravednost, suradnja i razboritost (Maleš i Stričević, 2005).

Slunjski (2013) ističe kako dijete koje razumije ponašanje drugog djeteta zbog zadovoljena nekih potreba to ponašanje će prihvatiti i reagirati pozitivno.

„Djeca se ne rađaju agresivna, nego agresivno ponašanje uglavnom uče, bilo po modelu, bilo potkrepljivanjem“ (Slunjski, 2013, str. 68).

Maleš, Milanović i Stričević (2003) navode kako je cilj nenasilja shvaćanje nastanka svađe. Zbog toga je kod djece važno razvijati vještine rješavanja problema, razumijevanje i toleranciju kao i poželjene oblike ponašanja prilikom negativnih osjećaja.

Hansen, Kaufman i Saifer (1999) navode dvije strategije sprječavanja nepoželjnog ponašanja. Prva strategija uključuje prosocijalne interakcije i učenje rješavanja problema kroz igru poput igre uloga ili igra u pokretu. Druga strategija je prevencija nepoželjnog ponašanja, prije aktivnosti djeci treba objasniti što se od njih očekuje.

5. HUMANE VRIJEDNOSTI – PROJEKTI U VRTIĆU

1999. godine Vlada RH donosi Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava te mnogi vrtići razvijaju različite aktivnosti i projekte usmjerene razvoju i promicanju humanih vrijednosti i demokratskih načela kod djece predškolske dobi.

Tako se na godišnjoj razini počinju održavati državne smotre projekata u području Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo Vlade RH za rani i predškolski odgoj.

Rad na projektu najčešće uključuje niz aktivnosti u kojima jedno ili više djece dublje proučavaju neku temu ili problem, a pri čemu im doživljaj svrhovitosti omogućuje da maksimalno koriste svoje dispozicije. Rad na projektu najcjelovitije zadovoljava kriterije kvalitetnog učenja djeteta. Uloga odgojitelja u radu djece na projektu jest da potiče djecu na stupanje u interakcije s okruženjem i to na način koji za djecu ima smisla. To je također način integriranog učenja koji naglašava aktivno sudjelovanje djece te potiče razvoj znanja, vještina, emocionalne, moralne i estetske senzibilnosti djece. Cilj je pomoći djetetu da produbi razumijevanje vlastitog okruženja i okruženja u kojem živi (Slunjski, 2001).

Rad na projektu također je jedan od načina kako pobuditi zanimanje roditelja za događanja u vrtiću i potaknuti njihovo izravnije uključivanje u različite aktivnosti.

Smotre projekata ukazuju na činjenicu da mnogi odgajatelji kontinuirano rade na promicanju humanih vrijednosti kroz različite projektne aktivnosti, što se može potkrijepiti sljedećim primjerima:

5.1. *Odgovornost – Projekt “Kako brinemo za zdrave zube”*

Dobar primjer poticanja osobne odgovornosti predstavlja projekt pod nazivom „Kako brinemo za zdrave zube“ koji je proveden u Dječjem vrtiću Rijeka. Cilj projekta je bio razviti kod djece odgovorno ponašanje za vlastito zdravlje te kroz razne aktivnosti isticati važnost oralne higijene. Odgajateljice su svakodnevno razgovarale s djecom o važnosti redovitog pranja zubi i posjeta stomatologu, a djeca su prihvatila proslavu rođendana zdravim namirnicama. Roditelji su s

oduševljenjem podržali spomenuti projekt i poticali djecu na redovito pranje zubi i konzumiranje zdrave hrane. U vrtiću su se stvorili uvjeti za redovito održavanje oralne higijene te je organiziran posjet stomatološkoj klinici. Zajedničkom suradnjom vrtića, roditelja i djece stvoren je model odgovornog ponašanja koji je uspješno prezentiran na Smotri projekata iz građanskog odgoja i obrazovanja 2014. godine (AZZO, Smotre projekata iz građanskog odgoja i obrazovanja, 2014).

5.2. *Poštovanje – Projekt “Živjeti zajedno”*

Projekt „Živjeti zajedno“ (AZZO, Smotra projekata iz građanskog odgoja i obrazovanja, 2017) iz Dječjeg vrtića Pčelice u Vinkovcima dobar je primjer kako razvijati poštovanje prema svima, bez obzira na različitosti. Cilj projekta koje su provele odgojiteljice Mirica Radić i Mirjana Galić je bio razvoj osjećaja povezanosti sa skupinom i poštovanje drugih ljudi i njihovih potreba.

Poticađ za ovaj projekt su bila dva dječaka koja su se nedavno priključila u skupinu. Jedan dječak boluje od cerebralne paralize, a drugi dječak ima poremećaj iz spektra autizma. Odgojiteljice su trebale prilagoditi prostor dječacima, a i ostala djeca su se trebala prilagoditi njihovim potrebama. Projekt „Živjeti zajedno“ kreira okruženje koje se temelji na toleranciji i razumijevanju druge osobe. Zato su odgojiteljice osmislile razne aktivnosti kako bi djeca izgradila pozitivne stavove u prihvaćanju različitosti. U suradnji s roditeljima posjetili su Gradsku knjižnicu i čitaonicu Vinkovci u potrazi za slikovnicama koje će biti korisne u ovom projektu. Također su posjetili konjički klub Satir gdje su sva djeca jahala konja, izradili su taktilnu ploču i razne podne igre te su na kraju osmislili i tiskali svoju vlastitu slikovnicu pod nazivom Konj – moj prijatelj. Nakon toga je organizirana izložba dječjih likovnih radova u konjačkom klubu koju su mogli i pogledati štićenici Centra za rehabilitaciju Mala Terezija.

5.3. *Tolerancija - Projekt “Paš p paš”*

2015. godine u Dječjem vrtiću Drnje je proveden projekt pod nazivom „Paš p paš“. Cilj projekta je bio uključivanje djece romske nacionalnosti i djece čiji se roditelji izjašnjavaju kao Romi u program predškole te razvijanje osjećaja odgovornosti i ustrajnosti istih roditelja i djece u odgoju i obrazovanju u ranoj i predškolskoj dobi i u kasnijem školovanju. Projekt je uključivao

niz aktivnosti u svrhu izjednačavanja obrazovnih mogućnosti Roma i Romkinja u obrazovanju i razvoju pozitivnih stavova o vrijednosti multikulturalnog zajedničkog življenja u zajednici. Organizirana je humanitarna pomoć obiteljima romske nacionalne manjine u naselju i zbrinjavanja stanovnika naselja u elementarnoj nepogodi (poplava u rujnu 2014).

Također je organizirana igraonica za svu djecu romskog naselja u vrijeme izmještanja zbog poplave.

Uključivanjem djece romske nacionalne manjine i djece čiji se roditelji izjašnjavaju kao Romi, postignut je veliki i konkretni višestruki pomak na svim područjima društvenog, socijalnog i kulturnog života. Međutim, sudionici projekta smatraju da nisu do kraja ostvarili spomenuti cilj te da će i dalje kontinuirano raditi na izjednačavanju prava romske djece kako bi ista stekla samopouzdanje i dobila poticaj za nastavak redovitog školovanja. Uočeno je da se korak po korak mijenja i svijest sredine s ciljem boljeg i kvalitetnijeg suživota svih njenih članova, a najviše djece (AZZO, Smotre projekata iz građanskog odgoja i obrazovanja, 2015).

5.4. *Briga za druge i solidarnost – Projekt “Novi prijatelj”*

Projekt pod nazivom „Novi prijatelj“ (AZZO, Smotra projekata iz građanskog odgoja i obrazovanja, 2013) prikazuje kako se putem igre može potaknuti i naučiti djecu da brinu jedni o drugima te da se bolje razumiju. Stoga su odgojiteljice Helga Hertelendi i Đurđa Hižman i logopedinja Lidija Varošaneć iz Dječjeg vrtića Čakovec osmislile aktivnost u kojoj u grupu priključili lutku Anu s oštećenjem sluha. Ana je postala ravnopravan član skupine. Djeca su na taj način stjecala nova znanja i iskustva o osobama s oštećenjem sluha. Roditelji su se uključili u projekt te su i sami poticali djecu pitanjima poput: Kako je Ana? Jeste li se igrali zajedno? Treba li Ani pomoć?. Pozitivnim zajedničkim reakcijama djece i roditelja potaknulo je uvođenje lutke Ivana s poremećajem u govorno-glasovnoj komunikaciji. Ovaj projekt pridonio je razumijevanju učenja na različite načine i individualnih sposobnosti svake osobe. Odgojiteljice su poticale na solidarnost i brigu o Ani i Ivanu.

5.5. *Prijateljstvo – Projekt “Budi mi prijatelj”*

U dječjem vrtiću Milana Sachsa u Zagrebu odgojitelji Marina Mlinarić Duić i Matija Stipić u svojoj skupini primijetili su kako više djevojčica odbacuje jedna drugu zbog materijalnih ili fizičkih razlika. Stoga su proveli projekt pod nazivom „Budi mi prijatelj“ koji je predstavljen na Smotri projekata iz građanskog odgoja i obrazovanja 2016. godine. Cilj projekta je bio poticanje pozitivnih odnosa, empatije i suradnje među vršnjacima. Rad na projektu započeo je u suradnji sa psihologom koji je kroz projekt opažao dječja ponašanja. Jednom mjesečno odgojitelji su provodili radionice s roditeljima putem kojih su im objasnili teorijsku pozadinu projekta, a nakon toga su zajedno s djecom izrađivali tematske poticaje. Projekt su provodili kroz četiri tematske cjeline, a to su emocije, pojam o sebi, odnosi s vršnjacima i moralni razvoj. Projekt su započeli s izradom kutića emocija u kojem su postavili kutiju osjećaja i kamenčiće od kojih djeca mogu složiti različite izraze lica. Ove aktivnosti poticale su djecu na razgovor o emocijama te kako se svatko od nas ponaša kada je ljut, sretan, tužan i slično. Nadalje, na jednoj od radionica djeca su zajedno s roditeljima izradili personalizirane slikovnice. Odgojitelji su provodili aktivnosti slušanja u krugu. Svako dijete trebalo je ispričati neki događaj koji je njemu važan, a ostala djeca trebala su pažljivo slušati kako bi mogli postaviti pitanja i saznati što više detalja. Kada bi dijete završilo sa svojim izlaganjem ostala djeca trebala bi što detaljnije prepričati tu priču. Ova aktivnost potaknula je djecu na mijenjanje svog ponašanja, komentiranja, osvještavanja poželjnog ponašanja i upoznavanje drugih. Na kraju, odgojitelji su formirali „Staklenku dobrih dijela“ s ciljem da djeca naprave dobro djelo za svog prijatelja. Inicijativom djeca „Staklenku dobrih dijela“ formirali su roditelji. Isto tako djeca su prikupljala slikovnice za Udrugu Down sindrom koje su im darovali (AZZO, Smotra projekata iz građanskog odgoja i obrazovanja, 2016).

5.6. *Suradnja – Projekt “Budimo suradnici”*

U dječjem vrtiću Palčica u Dubrovniku 2016. godine odgajateljice su provele projekt „Budimo suradnici“ primijetivši da se u odgojnim skupinama učestalo pojavljuje suparništvo i natjecanje, osobito između djece iste starosne dobi, te je vrlo izražena potreba biti prvi. Djeca su od uobičajenih dnevnih situacija stvarala prigode za natjecanje (prvi u redu, prvi na ručku, prvi na dvorištu...) te su se uspoređivala (tko je bolji?, tko je u nečem uspješniji?). Sve je to stvaralo napetost i loše ozračje u skupini. Projekt je započeo pričama i aktivnostima koje su imale za cilj stvaranje suradnika, a ne suparnika. Kroz svakodnevne igre (Gluhi telefon, Igra brojeva, Tko te

zove?, Slijepi par – slijedi zvuk, Ponovi rečenicu) djeca su poticana na učinkovito slušanje, a uz natjecateljske igre (Čovječe ne ljuti se, Tko će prvi do cilja?) su dobili kartice s emocijama kako bi mogli izraziti svoje emocije u trenucima kada gube, pobjeđuju ili surađuju. Tijekom cijelog projekta djeca su aktivno sudjelovala i pokazivala inicijativu u igrama i aktivnostima, iskazivala vlastito mišljenje, davala ideje i prihvaćala ideje drugih, dogovarala se, učila čekati na red, razvijala svoje komunikacijske vještine, te na taj način stjecala kompetencije potrebne za život u zajednici. Roditelji su također aktivno sudjelovali u vrtićkoj skupini, a odgojitelji su stekli pozitivno iskustvo u partnerstvu s roditeljima. Sudionici projekta primjećuju da se nakon provedbe projekta pojavljuje manji broj sukoba i nadmetanja, te više međusobnog prihvaćanja i uvažavanja. Također je uočena bolja komunikacija, suradnja i grupna povezanost koja se gradila kroz ovaj projekt.

5.7. Pravednost – Projekt *“Hoću znati, volim znati, hoću svijet upoznati”*

Primjer dobre pravednosti kao jednakog prava svakog djeteta na sudjelovanje u određenoj aktivnosti možemo vidjeti u projektu „Hoću znati, volim znati, hoću svijet upoznati“. Dječji vrtić Botinec, Zagreb, proveo je ovaj projekt s ciljem aktivnog sudjelovanja svakog djeteta u njegovoj okolini koje ga priprema za aktivnog građanina u budućnosti. Projekt je započeo dječak koji je vidio šišmiše u blizini svoje kuće. Djeca iz skupine uključila su se u razgovor i zainteresirala za temu šišmiša. Odgojiteljice su odlučile proširiti temu raznim aktivnostima. U suradnji s roditeljima i Parkom prirode Medvednica djeca i odgojiteljice prikupljali su informacije o temi. Sva dječja iskustva i znanja spojena su u PowerPoint prezentaciju koja je bila prikazana roditeljima i ostalim skupinama. U prezentaciji su sudjelovala sva djeca te je svako dijete odabralo na koji način želi sudjelovati.. Pozitivne povratne informacije roditelja i ostalih skupina motivirale su djecu za daljnje aktivnosti. Nakon ove prezentacije ostala djeca su prikupljala nove informacije o drugim temama te ih prezentirala. Nakon svake prezentacije djeca su postavljala pitanja i prenosila svoja znanja i iskustva o odabranoj temi (AZZO, Smotra projekata iz građanskog odgoja i obrazovanja, 2014).

5.8. *Nenasilje – Projekt “U svijetu osjećaja”*

Česti sukobi, nizak prag tolerancije na različite frustracije, agresivnost i nasilan način komunikacije potaknulo je odgojiteljice Jasminu Vojnović i Ivu Magazin iz Dječjeg vrtića Rijeka na projekt pod nazivom “U svijetu osjećaja” (AZZO, Smotre projekata iz građanskog odgoja i obrazovanja, 2012). Cilj projekta je razvitak emocionalne i socijalne kompetencije. Odgojiteljice su kroz aktivnosti i radionice o prepoznavanja vlastitih i tuđih emocija, prihvaćanja emocija, imenovanju, razlikovanju i razumijevanju emocija i iskazivanju emocija na socijalno prihvatljiv način promovale važnost humanih vrijednosti kao i razvoj vještina koje su potrebe u suživotu u demokratskom društvu.

6. ZAKLJUČAK

Demokratski odnosi odgojitelja s djetetom i drugim osobama u njegovoj sredini omogućuju rano usvajanje humanih vrijednosti te stvaranje temelja za održivo društvo u kojem je dijete nositelj prava, ali i aktivni sudionik. Dobar odgajatelj treba biti model svih onih kvaliteta koje želi razviti u djetetu te prilagođuje svoje postupke i očekivanja svakom pojedinačnom djetetu prema njegovim sposobnostima i interesima.

Rad na projektu jedan je od načina kako postići poticajno ozračje u skupini i razvijati suradničke odnose. Krajnji cilj svakog projekta je razvoj djetetovog kreativnog mišljenja i razmišljanja. Na taj način mu omogućujemo da aktivno ili u suradnji s drugima širi svoja znanja koja će kasnije primijeniti u stvarnom životu, Kroz razvoj vještina komunikacije, tolerancije i poštivanje ljudskih prava istovremeno potičemo samoodgovornost te odgovornost za zajednička postignuća. Pri tome je važno da roditelji i drugi članovi zajednice budu jednakovrijedni partneri predškolskim ustanovama u odgoju za humane vrijednosti kako bi svaki dječji vrtić postao “mjesto gdje dijete živi i uči svoja prava” (Maleš i suradnici, 2003).

Smatram da je potrebno i dalje kontinuirano raditi na razvoju humanih vrijednosti kod djece predškolske dobi te da bi odgojne ustanove, odnosno vrtići trebali stvarati poticajna ozračja i što povoljnije uvjete koji bi omogućili kvalitetan rad na projektima za jačanje demokratskih odnosa i pozitivnih vrijednosti, posebice nenasilja i prijateljstva.

7. LITERATURA

Andrić, V. (2004). *Rječnik hrvatskog jezika*; Zagreb: Novi Liber

Bad'urikova, Z. (2008). *Učenje djece predškolske dobi kao temelj cjeloživotnog učenja; Cjeloživotno učenje za održivi razvoj*; Rijeka, Učiteljski fakultet u Rijeci

Hasen, K.A.; Kaufman, R.K.; Saifer S. (1999). *Odgoj za demokratsko društvo*; Priručnik za odgojitelje i roditelje. Zagreb: Mali profesor

Konvencija o pravima djeteta (2001). Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb

Maleš, D.; Stričević, I. (2005). *Odgoj za demokraciju u ranom djetinstvu: Priručnik za rad s djecom predškolske dobi na usvajanju humanih vrijednosti*. Zagreb: Udruženje Djeca prva

Maleš, D.; Milanović, M.; Stričević, I. (2003). *Živjeti u učiti prava*. Zagreb: Filozovski fakultet; Sveučilišta u Zagrebu / Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava

Neill, A. (1999). *Škola Summerhill: Novi pogled na djetinstvo*; Zagreb: Sara 93

Pramling Samuelsson, I. i Kaga, Y. (2013). O konceptu održivog razvoja. *Dijete, vrtić, obitelj*, 19(74), 2-5

Slunjski, E. (2001) *Integrirani predškolski kurikulum: Rad djece na projektima*; Zagreb: Mali profesor.

Slunjski, E. (2013). *Kako djetetu pomoći da stječe prijatelje i razvija socijalne vještine; Priručnik za roditelje, odgojitelje i učitelje*; Zagreb: Element

Smojver, V. (2017.) *O važnosti odgoja za održivi razvoj u ranom i predškolskom odgoju; Održivi razvoj i odgojno-obrazovni sustav Hrvatske: Zbornik radova*; Sveučilište u Zadru, Zadar

Torkington, K.; Landers, C. (1999). *Enhancing the Skills of Early Childhood Trainers*; Oxford: UNESCO

Ujedinjeni narodi (1989). *Konvencija o pravima djeteta. Ujedinjeni narodi.*
https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf

Vlada Republike Hrvatske (2007). *Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava.*
Vlada Republike Hrvatske, Ured za ljudska prava.
<https://www.azoo.hr/index.php?view=article&id=1392&naziv=nacionalni-program-zatite-i-promicanja-ljudskih-prava-u-republici-hrvatskoj-od-2008-do-2011>

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.
